

ІСТОРІЯ КНИЖКОВИХ КОЛЕКЦІЙ ТА ЗІБРАНЬ

УДК

С. О. Булатова

канд. іст. наук

*Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

РУКОПИСНІ ДАРЧІ НАПИСИ НА ВИДАННЯХ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗІБРАННЯ ШОДУАРІВ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розкривається джерелознавчий потенціал дарчих автографів авторів – діячів науки на виданнях їхніх праць із зібрання Шодуарів у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Проаналізовані першоджерела з історії комплектування зібрання.

Ключові слова: рукописні дарчі написи, книжкове зібрання, С. Шодуар, видання, комплектування, нумізмат, бібліофіл, антиквар.

Важливу джерелознавчу інформацію з історії та обставин комплектування Івницького зібрання містять рукописні дарчі написи, які збереглися на виданнях Шодуарів у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – НБУВ). Частина з цих книжок знаходиться у Відділі історичних колекцій та бібліотечних зібрань у фонді Шодуарів й має шифр: Волинський губернський комітет – далі – *В. з. к.*), частина – в колекції рідкісних видань: далі шифр – *Р.*) Відділу стародруків та рідкісних видань та ще один автограф відклався в родовому фонді Шодуарів (ф. 283) Інституту рукопису НБУВ.

Автографи авторів на виданнях власних творів не лише свідчать про шляхи надходження, але й визначають унікальність авторських примірників видань у зібранні Станіслава Шодуара (1790–1858) – відомого історика, нумізмата, бібліофіла. Адресат усіх автографів – барон С. Шодуар. Зазвичай дарчі написи ілюструють безпосередні зв'язки С. Шодуара з представниками різноманітних

інтелектуальних кіл Російської імперії та країн Західної Європи, особливо це стосується дарів тих видань, що відповідають його науковим інтересам. Усі тексти автографів написані переважно французькою мовою.

Завдяки особистим контактам фондоутворювача з колекціонерами антикварно-музеезнавчого середовища Франції, до Івницької книгозбірні надійшло в дар кілька прижиттєвих видань праць французьких авторів з їхніми дарчими автографами Шодуарові. Нині вони зберігаються у Відділі історичних колекцій та бібліотечних зібрань НБУВ.

Унікальним є дарчий автограф Гійона де Монтлеона (абата Еме) (1758–1842) – французького письменника, історика, теолога, члена академій у Римі, Мантуї, Парижі. Після Французької революції Гійон де Монтлеон уславився як палкий прибічник роялізму, відомий гострими публіцистичними творами, в яких критикував тогочасну владу. Крім того, абат Еме вважався серед сучасників ерудитом, знавцем класичної літератури та історії і був хранителем бібліотеки Мазаріні (посаду, яку він обіймав з 1816 р. до смерті)¹.

Ймовірно, на початку 20-х років XIX ст., під час перебування С. Шодуара в Парижі, Гійон де Монтлеон подарував баронові щойно виданий книгарнею Пілле друк власної розвідки “Notice sur l'édition princeps du recueil des oeuvres de Cicéron, et sur Alexandre Minutianus, auteur de cette édition” (Париж, 1820) з авторським дарчим написом: “A Monsieur le baron de Chaudoir, de la part de l'auteur” [Пану барону де Шодуару від автора]. На паперовій обкладинці брошури форматом у 8° вказана паризька адреса барона, на яку слід було доставити книжку – “Monsieur le baron De Chaudoir Hotel De Richelieu. Rue ... S. Augusti à Paris” (*В. з. к. 5679*).

Згодом після надходження друку Гійона де Монтлеона до Івницького зібрання ця бібліографічна позиція була зафіксована С. Шодуаром у 7-му томі рукописного каталогу бібліотеки, в розділі “Bibliographie”². На жаль, за браком джерел (відсутнє листування або інші документи) не встановлений характер стосунків обох учених; скоріше за все, це було протегування вченим абатом Еме молодого дослідника у французьких академічних колах за часів перебування С. Шодуара в Парижі на початку 20-х років XIX ст.

Від Луї Алліє де “Hauteroch” (“Висока скеля”) (1766–1827) – французького нумізмата, антиквара, блискучого знавця, подібно до самого С. Шодуара, давньогрецьких медалей³ та кореспондента

барона в 1822–1827 рр.⁴ С. Шодуарові був подарований авторський примірник видання розвідки “Notice sur la courtisane Sapho, née à Erésos, dans l’île de Lesbos, lue le 5 aût 1822, a la Société Asiatique, par L.A. de Hauteroche” (Париж, 1822; Р. 214)⁵. Цю доповідь з класичної археології французьким дослідником було проголошено в Азіатському товаристві (Société Asiatique) в Парижі 5 серпня 1822 р. Із внутрішнього боку обкладинки брошури є дарчий автограф Алліє “A Monsieur le Baron de Chadoir, de la part de l’auteur de Hauteroche” [Пану барону де Шодуару від автора, де “Високої скелі”]⁶.

Ймовірно, знайомство обох колекціонерів відбулося в Парижі: перші недатовані невеличкі записки Л. Алліє до С. Шодуара адресовані йому в готель. Вочевидь їхнє знайомство припадає на період після одруження С. Шодуара, тобто після 1822 р., і їхні особисті наукові контакти мали місце під час перебування С. Шодуара в Парижі. Саме в цьому місті між нумізматами здійснювався обмін необхідними спеціальними виданнями, про що йдеться у недатованій записці Л. Алліє⁷. Після одруження Станіслав та Люсі Шодуари приїжджали до Англії й транзитним шляхом відвідували Париж. Саме це має на увазі в своєму листі Луї Алліє, коли сподівається на майбутню зустріч із С. Шодуаром у Парижі під час запланованої молодими подорожі до Лондона⁸.

Листи від 1822 до 1827 р. доповнюють особисте спілкування обох учених-колекціонерів⁹. Зазначимо, що листування цих особистостей в 1822–1827 рр. (власне – до смерті французького дослідника) стосувалося проблем вивчення давньогрецьких монет та нумізматичних пошуків монет європейських монархів¹⁰.

Втім, епістолярій проливає світло не лише на розшуки обох нумізматів, але й на аматорське зацікавлення нумізматиною баронеси Люсі Шодуар. Вона також мала власну збірку монет, але, на противагу чоловікові, її колекція містила здебільшого цінні монети європейських королів. Завдяки особистим контактам з середовищем паризьких антикварів та колекціонерів, Луї Алліє мав безпосередній доступ до найцікавіших нумізматичних пам’яток, тому допомагав поповнювати збірку Л. Шодуар рідкісними екземплярами монет. Зокрема, в листі від 10 листопада 1824 р. з Парижа він люб’язно запропонував власні послуги в пошуках монет для Л. Шодуар¹¹. Незабаром Луї Алліє, згідно з укладеним Люсі списком дезидерати її збірки, придбав золоті й срібні монети епохи правління англійських та французьких монархів, загальним

коштом 340 франків, та відправив на її ім'я монети для колекції, про що йдеться в листі з Парижа від 19 березня 1825 р.¹²

Л. Алліє, визнаний фахівець з античності та власник чудової колекції давньогрецьких медалей, консультував С. Шодуара при атрибуції класичних монет, інформував стосовно новинок антикварної, нумізматичної літератури і навіть дарув йому власні праці. Так, у листі Луї Алліє від 5 січня 1823 р. містяться його міркування стосовно змісту опублікованої розвідки, присвяченої Сафо, яку автор подарував баронові. Саме про згаданий примірник з дарчим автографом Л. Алліє "Notice sur la courtisane Sapho, née à Erésos, dans l'île de Lesbos" (Париж, 1822; R. 214) йдеться в його листі від 5 січня 1823 р. С. Шодуарові¹³.

Отже, в Парижі між нумізматами здійснювався обмін необхідними спеціальними виданнями. Епістолярні джерела французького нумізмата рясніють реєстрами, системними описаннями переважно давньогрецьких монет, монет Бактрії, Ольвії, Херсонеса Таврійського та інших колоній Причорномор'я¹⁴. Одночасно Луї Алліє брав участь в обговоренні в листах дискусійних питань класичної нумізматики, які мали місце в розвідках Дезире Рауль-Рошетта, Есприта-Марі Кузінері, Єгора Келера та інших фахівців¹⁵. Відзначимо, що два томи нумізматичної кореспонденції (де відклася низка листів Л. Алліє), які також знаходились в Івницькій бібліотеці та мали бібліотечний шифр – "VII 489", відповідно були зафіксовані у 7-му томі каталогу шодуарівської книгозбірні¹⁶.

Серед бібліографічних описів нумізматичних колекцій в рукописному каталозі С. Шодуара міститься й каталог цінного зібрання античних медалей Луї Алліє, укладений Теофілем Маріоном Дюмерсаном "Description des Médailles antiques du Cabinet de M. Allier de Hauteroche..." (Париж, 1829)¹⁷. Т.М. Дюмерсан (1780–1849), французький письменник, комедіограф, автор праць з археології та нумізматики, тривалий час очолював нумізматичний кабінет у Парижі та вважався засновником сучасної нумізматики. Підготовлений ним каталог зібрання Алліє супроводжувався гравюрами із зображеннями нумізматичних експонатів, а також їхнім археологічним описанням.

Поряд з каталогом нумізматичної колекції в Івниці відклася також власні фахові розвідки Л. Алліє. Крім авторського примірника "Notice sur la Courtisane Sapho..." (Париж, 1822) з дарчим написом Алліє баронові, в бібліотеці зберігалася опубліковане

паризькою книгарнею Дідо ілюстроване видання його праці з археології “*Essai sur l'explicatione d'une tessire grecque portant deux dates et conjectures sur l'ère la ville de Berythe en Phénicie, suivie de la description d'une médaille de Demetrius I Roi de Syrie et de Laodicée sa femme*” (Париж, 1820)¹⁸.

Завдяки особистим контактам та систематичній науковій співпраці з С. Шодуаром його колеги – вітчизняні нумізмати та археологи Російської імперії – періодично дарували до книгозбірні рідкісні російські фахові видання. Раритетність цих прижиттєвих друків підвищують власне дарчі написи їхніх авторів – учених-антикварів, істориків, археологів, мистецтвознавців.

Від автора Єгора Єгоровича (Генріха Карла Ернеста) Келера (1765–1838), філолога, археолога, бібліотекаря та хранителя кабінету антиків і медалей Імператорського Ермітажу, академіка Петербурзької Академії наук (1817), до книгозбірні С. Шодуара – відомого знавця класичних старожитностей – була подарована щойно видана невеличка брошура – розділ IX “*Beurtheilung einer schrift Alterthümer am Nordgestade des Pontus*” (СПб., 1823). Робота була опублікована книгарнею відомого літератора та видавця Миколи Греча в Санкт-Петербурзі. На зеленій паперовій обкладинці наявний авторський дарчий напис Є. Келера: “*A Monsieur le baron Stanislas de Chaudoir. Hommage de auteur*” [Пану барону де Шодуару. З повагою від автора.] (В. з. к. 5258).

У фонді Шодуарів Інституту рукопису НБУВ була атрибутована ще одна публікація з дарчим написом С. Шодуарові, також авторства Є. Келера – “*Appendice médailles des premiers rois de la dynastie sauromate du Bosphore*”. Розвідка надрукована на сторінках 219–234 і є витягом з певного видання, вона недатована та без зазначення автора.

Завдяки книгознавчо-бібліографічному аналізу (співпали навіть нумерації зошитів друку) встановлено, що даний фрагмент – з розділу IV Є. Келера “*Remarques sur un ouvrage in titulé Antiquités grecques du Bosphore Cimmérien*” у складі видання “*Serapis, oder Abhandlungen betreffend das griechische und römische Alterthum*” (СПб., 1822). Ця розвідка – дар Є. Келера С. Шодуарові – присвячена актуальній та дискусійній в колі тогочасних нумізматів (І. Степковський, Д. Рауль-Рошетт) тематиці – вивченню боспорських пам'яток¹⁹, згодом увійшла до видання Є. Келера “*Remarques sur un ouvrage in titulé Antiquités grecques du Bosphore Cimmérien*” (СПб.,

1823). На паперовій обкладинці друку вказаний адресат, але власне дарувальник (автор) себе не називає, відсутня й дата: “Pour monseur le Baron Stanislas de Chaudoir. De la part de l’auteur” [Для пана барона Станіслава де Шодуара від автора] (с. 219–234). Отже, публікація Є. Келера “Appendice médailles des premiers rois de la dynastie sauromate du Bosphore” надійшла в дар до Івницької книгозбірні С. Шодуара після 1823 р.

Як вже зазначалося, в Івницькій бібліотеці, за даними каталогу, репрезентовано низку праць, що висвітлювали цей дискусійний аспект досліджень, зокрема прижиттєвих паризьких публікацій визнаного французького антикознавця Дезире Рауль-Рошетта, присвячених описанню медалей епохи бактрійських царів²⁰.

Монографія Д. Рауль-Рошетта про грецькі старожитності Боспора Кіммерійського “Antiquités Grecques du Bosphore-Cimmérien” (Париж, 1822) мала гучний резонанс серед нумізматів, хоча стосовно неї прозвучала й критика за численні помилки і неточності в публікації написів та монет²¹.

У бібліотеці С. Шодуара зберігся згаданий автограф – гостра рецензія Є. Келера на цю розвідку – “Remarques sur un ouvrage intitulé Antiquités grecques du Bosphore Cimmérien”, вміщена у виданні “Serapis, oder Abhandlungen betreffend das griechische und römische Alterthum” (СПб., 1822)²². Полеміка, викликана дослідженнями Д. Рауль-Рошетта та критичною реакцією на них Є. Келера, спричинила появу рецензії Петра Кеппена з розширеним критичним аналізом археологічних проблем Причорномор’я в брошурі “Nachhall vom Nordgestade des Pontus” (Відень, 1823)²³.

Зберігалися в Івниці й розвідки Є. Келера з історичної географії Причорномор’я, які висвітлювали питання локалізації давньої Гаргази, опубліковані в “Mémoires de l’Academie”, – “Du chateau royal du Bosphore et de la ville Gargaza dans la Chersonese Taurique” (СПб., 1824)²⁴.

Згідно з даними каталогу, наукова спадщина Є. Келера з різних галузей класичної археології в бібліотеці Шодуарів була репрезентована значною кількістю публікацій – 28 назв видань за 1805–1850 рр.²⁵ У відповідності до їхнього змісту, Є. Келеру належать описи давньогрецьких монет, медалей, написів, камей, гемм, старожитних посудин, а також історико-географічні розвідки Північного Причорномор’я. Його публікації, переважно петербурзькі, за 1805–1850 рр., певні з них побачили світ на сторінках академічних випусків “Mémoires de l’Academie”. Таке систематичне ком-

плектування фондів працями петербурзького академіка свідчить про підвищений фаховий інтерес С. Шодуара до археологічних студій цього авторитетного вченого.

Зауважимо, що на той час Є. Келер вважався провідним фахівцем у класичній археології в Російській імперії. Своїми працями він зумів піднести вітчизняну нумізматику, епіграфіку до європейського академічного рівня, виводячи науку з царини окремих антикварних пошуків аматорів у різних регіонах. На жаль, це мало й зворотній бік, оскільки призвело до ревної конкуренції й розбіжностей між столичними та провінційними вченими, в результаті чого дійшло до несправедливої критики Є. Келером їхніх відкриттів, зокрема, актуальних і нині археологічних розробок П. Кеппена, І. Стемповського та ін.²⁶

Більш близькими за характером були наукові стосунки С. Шодуара з іншим його колегою, Іваном Олексійовичем Стемповським (1789–1832), російським археологом, ініціатором заснування археологічних музеїв в Одесі та Керчі, автором низки праць з археології Причорноморського регіону, головне з нумізматики, епіграфіки та історичної географії²⁷. Саме І. Стемповському належить пріоритет у розробці комплексної програми польових досліджень археологічних старожитностей Причорномор'я.

На ознаку поваги до авторитету С. Шодуара-нумізмата від його давнього кореспондента, колекціонера монет і старожитностей Івана Олексійовича Стемповського у 1826–1832 рр. (у 1832 р. автор помер) надійшло в дар видання його праці з класичної археології “Исследования о местоположении древних греческих поселений на берегах Понта Евксинского между Тирасом и Борисфеном, учиненные по случаю найденных в 1823 году остатков древности в Одессе, полковником Иваном Стемповским: С сравнительною картою древней и новой географии сих мест” (СПб., 1826; Р. 897).

Дарчий напис І. Стемповського – також французькою мовою: “A monsieur Le Baron de Chadoir hommage de l’auteur” [Пану барону де Шодуару з повагою автор]²⁸. Оскільки дарчий напис І. Стемповського недатований, вважаємо, що брошура поповнила Івницьке зібрання в період від 1826 (дата публікації) до 1832 р. (останній рік життя І. Стемповського).

У зібранні С. Шодуара праці антикознавця І. Стемповського репрезентує одна з перших у вітчизняній науці розвідок з давньої

географії Північно-Західного Причорномор'я – ілюстроване, з картами та планами, видання з археологічної топографії “Исследование о местоположении древних греческих поселений на берегах Понта Евксинского между Тирасом и Борисфеном” (СПб., 1826) у 12^о²⁹.

Пріоритетною тематикою в науковій діяльності І. Стемпковського, як і в багатьох антикознавців тієї епохи, була генеалогія боспорських царів. І. Стемпковський, вивчаючи нумізматичні та епіграфічні джерела, зосередив увагу на проблемі династичної хронології боспорських царів. Внесок вченого у вивчення цього питання був представлений в бібліотеці (виходячи з даних рукописного каталогу) такими виданнями: “Notice sur les médailles de Rhadameadis, Roi inconnu du Bosphore Cimmérien” (Париж, 1822), “Médaille de Mithridate III Roi du Bosphore Cimmérien et de la Reine Sapaepiris” (Одеса, 1827), “Problemes numismatiques” (Одеса, 1827)³⁰.

І. Стемпковського пов'язували з С. Шодуаром багаторічні дружні та дослідницькі контакти, що підтверджено епістолярними матеріалами 1823–1831 рр. з архіву С. Шодуара³¹. Основою ґрунтовних нумізматичних досліджень І. Стемпковського, як і С. Шодуара, було особисте колекціонування. Зібрання й І. Стемпковського, й С. Шодуара поповнювалися раритетними екземплярами класичних монет та навіть цілісними збірками вітчизняних нумізматів, які спеціалізувалися на старожитностях Причорномор'я. Зокрема, С. Шодуар придбав в Одесі нумізматичну частину колекції Івана Бларамберга, археолога та збирача старожитностей, після його смерті в 1831 р. Втім ще в середині 1820-х років збірка античних монет І. Стемпковського поповнилася через купівлю невеличкої за обсягом, але цінної колекції одеського нумізмата Антона Франциска Спади. Отже, І. Стемпковський зібрав значну колекцію – бл. 2000 тис. екземплярів монет – Фанагорії, Херсонеса, Ольвії, Пантікапеї, боспорських царів³². Зрештою, історична доля двох відомих приватних нумізматичних збірок першої половини ХІХ ст. склалася схоже: обидві потрапили до фондів найзначнішого музейного сховища Російської імперії, і самий факт придбання колекцій Шодуара і Стемпковського Імператорським Ермітажем лише підтверджує їхню надзвичайну наукову цінність для держави.

Співпраця С. Шодуара з вітчизняними вченими та колекціонерами в справі дослідження церковних та рукописних давньоруських пам'яток репрезентована в Івницькій книгозбірні їхніми дарами, датованими 20–40-ми роками ХІХ ст. Так, 22 (січня) 1833 р.

колега С. Шодуара за професійними інтересами Київський митрополит Євгеній (Болховітінов) подарував йому друге видання власної праці “Описание Киево-Печерской Лавры”, опубліковане друкарнею Києво-Печерської лаври в 1831 р. До речі, в бібліотеці барона зберігалося і перше видання болховітінівського “Описания” (К., 1826), тому з історико-бібліографічної точки зору надходження до книгозбірні другого видання було цілком вмотивованим. Друк “Описание Киево-Печерской Лавры” має формат у 4°, ілюстрації та золотий обріз, вишневу шкіряну оправу. На форзаці зберігся датований дарчий запис автора, який свідчить про джерело надходження книжки: *A Mr. le Baron de Chaudoir par l'auteur. Janvier ...1833 [Пану барону де Шодуару від автора. Січень ... 1833] (В. з. к. 842).*

Взагалі в Івницькій бібліотеці науковий доробок митрополита Київського Євгенія (Болховітінова) був представлений досить повно. Серед розвідок ученого, написаних в ранній період його діяльності, вирізняються такі: “Краткий словарь славянский” (СПб., 1784)³³, “Исторические разговоры о древностях Великого Новгорода” (М., 1808)³⁴, а також підготовлена в Александрово-Невській Академії праця “Историческое изображение Грузии в политическом, церковном и учебном ее состоянии” (СПб., 1802)³⁵.

Високо оцінюючи й більш пізні наукові студії Є. Болховітінова, зокрема 20–30-х років XIX ст., С. Шодуар намагався придбати всі його публікації. Серед них і “Описание Киево-Печерской Лавры”, опубліковане в лаврській друкарні в 1831 р. (до речі, в Івницькій бібліотеці зберігалося перше видання “Описания” (К., 1826) (742)³⁶, і “Описание Киево-Софийского Собора и Киевской Иерархии ...” (К., 1825), й “История княжества Псковского ...” (К., 1831)³⁷.

Є в книгозбірні також підготовлене митрополитом Євгенієм видання пам'яток українського церковного ієрарха XVII ст. Інокентія Гізеля – “Киевский Синописис или краткое собрание от различных летописцев о начале Славенороссийского народа и первоначальных князех богоспасаемого Града Киева” (К., 1823)³⁸. Бібліографічні студії Київського митрополита представлені фундаментальним двотомним “Словарем историческим о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви” (СПб., 1827) та додатком до нього – “Словарем русских светских писателей, соотечественников и чужестранцев...” (М., 1838)³⁹.

Також і бібліофільські зацікавлення об'єднували С. Шодуара з Євгенієм (Болховітіновим) (1767–1837), власником величезної

бібліотеки, що налічувала близько 13 тис. одиниць зберігання. Згідно з відомостями з документальних джерел, С. Шодуар підтримував дружні та наукові зв'язки з митрополитом Євгенієм протягом 1833–1837 рр.

Значна за обсягом кореспонденція – 24 листи обох учених – збереглася в Житомирському обласному краєзнавчому музеї⁴⁰. Тематика їхнього листування багатоаспектна: це і бібліофілство, і обмін та купівля книжок, наукові, археографічні, нумізматичні інтереси (обмін рідкісними монетами та їхня класифікація за допомогою С. Шодуара), витяги з історичних праць, посередництво в наукових контактах та з книгарями (Гроффом, Смірдіним у Санкт-Петербурзі), різними товариствами (зокрема із Данським Королівським Товариством Північних Антикварів, Московським історичним товариством), а також протегування один іншого до членства в них (зокрема, до Московського історичного товариства) тощо⁴¹.

Як уже згадувалося, колеги обмінювалися виданнями, позичали їх і навіть, при нагоді, купували необхідні раритети один в одного. Українська дослідниця історії бібліотеки митрополита Болховітінова Є.В. Рукавіцина-Гордзієвська наводить відомості про те, що митрополитом було придбано у С. Шодуара паризьке видання “Description de l’Egypte” в 24-х томах (Париж, 1820–1830)⁴². Очевидно, це сталося на початку 30-х років XIX ст., оскільки в 1834 р. митрополит Євгеній вже офірував це видання Київській духовній академії.

Контакти двох книголюбів мали постійний характер і були досить тісними: так, як зазначає Є.В. Рукавіцина-Гордзієвська, вже по смерті Болховітінова в 1837–1838 рр. комісія з розгляду його спадщини, яка збирала позичені ним книжки і повертала ті, що митрополитові не належали, з цього приводу листувалася з С. Шодуаром⁴³. Зауважимо, що традиції збирання та археографічного опрацювання невідомих історичних джерел митрополитом Болховітіновим і бароном С. Шодуаром у 30-ті роки XIX ст. випередили ґрунтовні дослідження створеної пізніше Тимчасової комісії для розбору давніх актів, об'єктом якої стали пам'ятки старовини та мистецтва. Більше того, згодом, вже під час підготовки комісією для публікації другого тому “Памятников”, його джерельну базу частково склав історичний збірник митрополита Євгенія.

Від митрополита Євгенія (Болховітінова) до Івницької бібліотеки С. Шодуара періодично надходила поточна фахова література.

Згідно з листом від 11 березня 1833 р. з Києва, митрополит надіслав баронові комплект праць М. Чулкова, зокрема дослідження про монети у 19-му томі. Як зазначав Болховітінов, – “це стане гарним доповненням до Вашого зібрання з історії Росії”⁴⁴. Відповідно, й власні розвідки він дарував своєму приятелеві в супроводі дарчого автографу на виданнях.

Проте, крім дарчих автографів авторів, записи власне С. Шодуара на виданнях також містять інформацію про дари та джерела надходження до Івницької збірки. Іноді дар надходив не особисто від автора, а від академічних та наукових інституцій: зокрема від Копенгагенського Королівського Товариства Антикварів Півночі Шодуар отримав у дар бібліографічний раритет – “Сагу Еймунда” давньоісландською мовою “Eymundar saga. – Eymundi et Regnaris norvegicorum principum, tandem polteskae vel polonica in Russiae dynastarum vitae et gesta” (В. з. к. 2778). С. Шодуар, як й інші провідні вітчизняні історики, зокрема й митрополит Євгеній (Болховітінов), був членом цього Товариства.

Видання рукопису “Саги Еймунда”, підготовлене до друку Данським Королівським Товариством Антикварів Півночі, вийшло в Копенгагені надзвичайно малим накладом – усього 70 примірників. Публікація пам’ятки давньоісландського епосу XIII ст., пергаментний оригінал якої знаходився у фондах Королівської Бібліотеки Данії, супроводжувалася його латинським перекладом (Копенгаген, 1832) (В. з. к. 2778). Факт цього дару засвідчує текст запису самого С. Шодуара, датований 24 вересня 1833 р.: “offert par la Société Royale des Antiquaires du Nord. Copenhague de 24 sept. 1833” [Подаровано від Королівського Товариства Антикварів Півночі. Копенгаген 24 вересня 1833 р.]

Слід зазначити, що публікація цієї північноєвропейської пам’ятки викликала значний резонанс серед вітчизняних істориків, оскільки Сага присвячена участі варягів в історичній долі Київської Русі за часів Ярослава Мудрого. Текст Саги досліджувався вченими з точки зору аналізу діяльності давньоруських князів. Як історичне джерело Сага доповнювала руські літописи новими даними, і згодом її текст був опублікований в перекладі Йосипа Сенковського російською мовою в серії “Библиотека для чтения” у 1834 р.

До речі, наукові зв’язки С. Шодуара з Данським Королівським Товариством Антикварів Півночі в середині 30 – у 40-х роках XIX ст. мали систематичний характер. Очевидно через це митрополит

Євгеній в листі від 27 квітня 1836 р. звертався з проханням про посередництво барона стосовно надіслання якоїсь відповіді для нього від Товариства (ймовірно, з питань руської історії)⁴⁵.

Науково-економічна діяльність Королівського Товариства в Копенгагені в зазначений період була досить плідною та багатоаспектною, зокрема, серед його видавничих проєктів були й давньоруські пам'ятки, що, відповідно, викликало закономірний інтерес вітчизняних істориків, які купували або передплачували видання цього Товариства. Так, митрополит Євгеній (член Товариства з 1834 р.) у листі від 15 грудня 1835 р. звертався до барона з приводу оформлення для себе передплати на серію видання Товариства “*Antiquitates Rossicae*” у петербурзького книгаря Олександра Пилиповича Смірдіна⁴⁶.

Сам С. Шодуар також систематично поповнював фонди Івницької бібліотеки публікаціями цього Товариства. Крім “Саги Еймунда”, у його бібліотеці, за даними рукописного каталогу, відклалася значна за обсягом низка серіальних видань Товариства – “*Mémoires de la Société royale des Antiquaires du Nord Copenhague...*” за 1836–1847 рр.⁴⁷ Рукописні старожитності Америки, опубліковані цим Товариством, зокрема “*Supplement to the antiquitates americanæ edited under auspices of the Royal Society of the Northern Antiquaries by Ch. Chr. Rafn*” (Копенгаген, 1841)⁴⁸, також були придбані С. Шодуаром.

Отже, книжкові джерела з дарчими написами наочно репрезентують контакти фондоутворювача з колекціонерами та вченими – корифеями класичної й церковної археології, нумізматики, музейництва. Дари авторів своїх опублікованих розвідок стимулювали, до певної міри, й власну наукову творчість С. Шодуара у 20–40-х роках XIX ст.

Втім комплексний аналіз дарчих написів на виданнях (у сукупності з аналізом листування, даних рукописного каталогу) визначає шляхи, обставини їхнього надходження та склад Івницької бібліотеки в конкретні періоди її існування. Водночас такий аспект бібліофільства С. Шодуара свідчить про його прагнення охопити максимально вичерпно літературу – це стало основою для його розвідок з нумізматики, епіграфіки, хронології, генеалогії, історії династій та аристократичних родів Європи і Сходу.

Насамкінець зазначимо документознавчу цінність дарчих автографів на книжках, що, не позбавляючи бібліографічної раритетності самих видань, підносять ці примірники на рівень археогра-

фічних пам'яток, важливих для історії науки першої половини XIX ст.

¹ Guillon de Montleon // Larousse P. Grande Dictionnaire universel du XIX e siècle. – Paris, s.a. – Т. 8. – Р. 1629.

² ІР НБУВ, ф. I, № 4755, арк. 751.

³ Allier L. // Larousse P. Grande Dictionnaire universel du XIX e siècle. – Paris, s.a. – Т. 1.– Р. 220.

⁴ ІР НБУВ, ф. III, № 22967–22977.

⁵ Там само, ф. I, № 4755, с. 409.

⁶ Дениско Л.М. Автографи на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Каталог. – К., 2007. – С. 5–6.

⁷ ІР НБУВ, ф. III, № 22967.

⁸ Там само, № 22972.

⁹ Там само, № 22967–22977.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само, № 22972.

¹² Там само, № 22973.

¹³ Там само, № 22970, арк. 1.

¹⁴ Там само, № 22967–22977.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само, ф. I, № 4755, с. 489.

¹⁷ Там само, № 4755, с. 429.

¹⁸ Там само, с. 409.

¹⁹ ІР НБУВ, ф. 283, № 119.

²⁰ Там само, ф. I, № 4755, с. 481.

²¹ Тункина И.В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.). – СПб., 2002. – С. 94.

²² Kohler H. K. E. Remarques sur un ouvrage in titulé: Antiquités grecques du Bosphore Cimmérien // Serapis, oder Abhandlungen betreffend das griechische und römische Alterthum. – S-Pb., 1822. – S. 232–234.

²³ ІР НБУВ, ф. I, № 4755, с. 362.

²⁴ Там само, № 4754, с.18.

²⁵ Там само, с. 449–450.

²⁶ Тункина И.В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.). – СПб., 2002. – С. 342, 365, 385–390.

²⁷ Стемповский // Русский биографический словарь.– СПб., 1909.– Т. Смеловский–Суворина. – С. 377–380.

²⁸ Дениско Л.М. Автографи на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Каталог. – К., 2007. – С. 96.

²⁹ Там само, № 4754, арк. 23 зв.

³⁰ Там само, арк. 36.

³¹ ІР НБУВ, ф. III, № 23031–23041.

³² Стемповский Иван Алексеевич // Банников А.П., Сапожников С.А. Собиратели и хранители прекрасного. Энциклопедический словарь российских коллекционеров от Петра I до Николая II, 1700–1918 гг. – М., 2007. – С. 462.

³³ ІР НБУВ, ф. I, № 4752, с. 442.

³⁴ Там само, № 4754, арк. 743.

³⁵ Там само, № 4755, с. 223.

³⁶ Там само, № 4754, арк. 486 зв.

³⁷ Там само, арк. 742 зв.

³⁸ Там само, арк. 499 зв.

³⁹ Там само, № 4756, с. 876.

⁴⁰ *Рукавиціна-Гордієвська Є.В.* Київський митрополит Євгеній (Є.О. Болховітінов): Біобібліографія. Бібліотека. Архів. – К., 2010. – С. 296–309.

⁴¹ Там само.

⁴² *Рукавиціна-Гордієвська Є.В.* Бібліотека київського митрополита Євгенія Болховітінова // Рукописна та книжкова спадщина України. – К, 1998. – Вип. 4. – С. 212–231.

⁴³ Там само.

⁴⁴ *Рукавиціна-Гордієвська Є.В.* Київський митрополит Євгеній (Є.О. Болховітінов): Біобібліографія. Бібліотека. Архів. – К., 2010. – С. 298.

⁴⁵ Там само. – С. 306.

⁴⁶ Там само. – С. 305.

⁴⁷ ІР НБУВ, ф. I, № 4754, с. 683.

⁴⁸ Там само, № 4755, с. 257.

Summary

The study looks into manuscript authors' dedication on the editions of the Chaudoirs book collection in V. I. Vernadsky the National Library of Ukraine. Special emphasis is ...on the acquisitions of books this scient well as on its sciencie and historical importance. A new primary sources is throughly analysed.

Key words: authors' dedication, book collection, Chaudoir, edition, book acquisitions, numismat, bibliophil, antiquarius.